

La manipulació de la informació a través de les noves tecnologies

Iniciació al Projecte Final d'Estudis

Meritxell Llorach
E. S. D. Elisava
Març 2008

Índex

5	Introducció
5	Per què he triat aquest tema?
6	Què entenem per Societat de la Informació?
7	Què espero d'aquest PFE?
9	Desenvolupament
9	Definició d'informació
9	Definició de manipulació
10	Definició de democràcia
11	Relació entre democràcia i informació
11	Evolució de la manipulació de la informació
12	Com afecta en els mitjans de comunicació?
16	Com hi influeixen les noves tecnologies?
16	Com es manipula la informació?
18	Qui està darrere d'aquesta manipulació?
19	Per què es manipula la informació?
19	Qui en són les víctimes?
21	Quines conseqüències comporta?
21	Quin beneficis hi ha?
22	Quins inconvenients hi ha?
22	De quina manera podrà solucionar-se?
23	Exemples de manipulació de la informació

39 Conclusions

- 39 1. De la informació recopilada
- 39 2. Què vull fer com a projecte final?

41 Bibliografia

45 Annexos

- 45 1. Ignacio Ramonet (Wikipèdia)
- 46 2. DVD dels noticiaris utilitzats d'exemple
- 47 3. CD dels anuncis que parla el blog de l'exemple

Introducció

1. Per què he triat aquest tema?

Dins del tema que se'ns va plantejar, el de “Tecnocultura i la Societat de la Informació”, hi ha milers de temes, d'entre els quals me n'interessaven de molt diferents, tot i que tenien un tret comú: tots em toquen de manera directa. En primer lloc, m'interessava el tema de les “Noves tecnologies i els infants”, tenint com a suport el meu fillol de 4 anys i la seva germana de 6. També vaig pensar la possibilitat d'analitzar els problemes que presenta la gent gran front a les noves tecnologies, prenent com a exemple els meus avis i gent que conviu en una residència

amb el meu avi matern. Arrel d'aquests dos temes, me'n va sorgir un tercer, que intentava potenciar l'aprenentatge dels nens superdotats, mitjançant les noves tecnologies. Podia haver-me basat en el meu cosí de 12 anys. Finalment, va sorgir un tema que anava molt lligat a la meva feina a la CCMA (Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals), que és la manipulació de la informació (en els mitjans de comunicació). Aquest tema, és el que em va dur al concepte d'aquest projecte: “La manipulació de la informació”, però en termes

generals. El que em va empènyer a prendre aquesta decisió va ser el simple fet de plantejar-me que la societat està sent enganyada pensant que rep tota la informació i de la millor manera, en plena societat de la informació, quan en realitat, no es rep tota, i la que es rep, no deixa d'estar influenciada per la subjectivitat de l'informador, en plena societat de la desinformació. “Vivim en la guerra de la informació; protagonitzada per un conjunt d'accions de combat que ataquen la informació i

els sistemes d'informació de l'enemic, alhora que protegeix els de la pròpia força.

El contingut de la guerra de la informació comprèn la seguretat militar, l'engany militar, l'atac físic, la guerra electronica, la guerra psicològica i la guerra cibernètica, amb l'objecte fonamental de guanyar i mantenir el control de la informació.” (General Wang Baocun)

2. Què entenem per Societat de la Informació?

Quan parlem de Societat de la Informació fem referència a unes coordenades de temps i espais socials concrets, en els que hi ha certa habilitat per captar i obtenir, transportar, emmagatzemar, processar i difondre missatges de tot tipus, informació i coneixement (del segon molt poc) mitjançant el recurs de les Tecnologies de la Informació i de la Comunicació. Ha de respectar la pau i regir-se pels valors fonamentals de llibertat, igualtat, solidaritat, tolerància, responsabilitat compartida i respecte per la naturalesa. Avui, aquesta

Societat de la Informació es veu forçada sota un condicionament intel·lectual cada vegada més potent.

3. Què espero d'aquest PFE?

Principalment, el que pretenc és conèixer de quina manera es manipula la informació, per què es fa, qui ho fa i sota quines raons. Alhora, m'interessa analitzar, no només l'informador, sinó que també l'informat, sobre com és influenciat per la subjectivitat de la resta, i de quina manera el perjudica o l'afavoreix. Un altre aspecte interessant és el de l'actuació del 'poder' davant la manipulació, és a dir, tota informació és principalment manipulada per aquells qui ocupen una imatge de poder i que estan ubicats dins de la societat i, massa

sovint, la política. Amb aquest projecte m'agradaria trobar alguna manera de poder obrir els ulls a l'informat sobre com l'influencien, i perquè ho fan, però també m'agradaria obrir els ulls a l'informador, perquè se n'adoni del que està fent. Amb un projecte no es pot canviar el món, però sí que s'hi pot contribuir.

Desenvolupament

1. Definició d'informació

Informació és l'acció o l'efecte d'informar. És una averiguació jurídica i legal d'un fet o delictes.

Informar-se és comunicar-se o adquirir coneixements que permeten ampliar o precisar els que es posseeixen sobre una matèria determinada.

D'aquest mot sorgeixen els conceptes “font d'informació” i “tractament de la informació”.

Les fonts d'informació fan referència a confidències, declaracions o documents que serveixen de base per l'elaboració d'una notícia o reportatge periodístic. També són fonts d'informació les

persones que emeten aquestes declaracions. Tractar significa utilitzar quelcom materialment, comunicar-se o relacionar-se amb algú. Tractar vol dir també procedir bé o malament amb una persona.

2. Definició de manipular

“Manipular” fa referència a la intervenció amb mitjans hàbils i, de vegades, arters, en la política, el mercat, la informació, etc., amb distorsió de la veritat o la justícia, i al servei d'interessos particulars. També es pot entendre com la manipulació sobre algú en negocis, a la seva manera, o barrejant-se en els dels altres.

3. Definició de democràcia

Una democràcia és una doctrina política basada en l'afavoriment de la intervenció del poble en el govern. És aquell govern oposat a una dictadura. Tothom té dret a opinar i les decisions es prenen conjuntament.

La democràcia és un poder en mans dels ciutadans i un poder que té com a objectiu permetre, vigilar, corregir i garantir el bon funcionament democràtic i així s'inventa l'opinió pública que passa a ser un element del poble democràtic.

A les societats democràtiques, on hi ha una pluralitat de mitjans, una sobreabundància

de mitjans, és on més es manifesten els rumors. En situació de democràcia, la informació està funcionant com en una dictadura o com en sistemes d'opressió. Existeix una sensibilitat molt particular cap el funcionament mediàtic. I hi ha una insatisfacció, justa o no, justificada o no, sobre el funcionament mediàtic.

En canvi, a les dictadures hi ha molt rumors. Si el dictador i el sistema dictatorial afirmen quelcom, encara que tot l'aparell mediàtic del poder insisteixi en repetir aquella veritat oficial, la societat no

s'ho creu i difon automàticament rumors de desqualifiquen la paraula del poder. Una democràcia funciona sobre el principi dels tres poders: legislatiu, executiu i judicial. En un país democràtic poden haver-hi lleis criminals.

4. Relació entre democràcia i informació (manipulació)

Un dels problemes principals que té la democràcia és el mal funcionament dels mitjans de comunicació i d'informació. En les societats democràtiques, els mitjans de comunicació no estan funcionant.

5. Evolució de la manipulació de la informació

Des de sempre s'han alterat els missatges, la informació i el coneixement, però mai d'una manera tan ràpida, a través de tants medis, en quantitats tan grans, ni amb una xifra de beneficiaris tan elevada com en l'actualitat. Això ja afecta al mínim detall d'ésser, actuar i pensar de cada ésser humà, provocat per aquells que tenen el poder. Després de la Revolució Industrial, va sorgir un nou concepte de societat, la Societat Post-Industrial, ja coneguda com a Societat de la Informació. Tot això desenvolupa un nou concepte, el de

“mentfacturar”, és a dir, el fet de realitzar coses amb la ment. Aquest fet obre un nou sector, el quaternari, on la informació bruta és mentfacturada conjuntament per persones i tecnologies de la informació, sotmesa a un canvi per tal d'oferir una informació amb més elements agregats i molt més elaborada. Pot arribar a ser “coneixement”, com en el cas de professionals experts, que cada vegada són més sol·licitats i alhora, més cars i escassos.

6. Com afecta en els mitjans de comunicació?

“Tothom està involucrat, en una mesura o una altra, en aquest antic art.” (Tinent Coronel ® Timothy L. Thomas)

Els mitjans de comunicació són els principals usuaris de la manipulació de la informació; en són els primers culpables. Això produeix que la societat visqui enganyada, i arrel d'aquí, que cada ciutadà, en funció de la seva ubicació, nacionalitat, cultura..., rebi una informació o una altra i d'una manera o una altra. Alhora, dins d'un mateix grup, hi ha subgrups, creats per la ideologia; cadascuna té un mode interpretatiu diferent.

N'és un exemple clar, un informatiu de televisió, on a cada país informen sobre notícies, però en funció dels seus orígens, n'ometen unes o n'afegeixen d'altres. A més a més, dins d'un mateix grup, hi ha diversos canals, on cadascú mira el que més li interessa, en funció de la seva manera de veure el món, i dels seus interessos, sovint, polítics. Hi ha altres casos, on els mitjans de comunicació són sobreinfluenciats pel govern, com en el cas de Cuba o la Xina, que no reben tota la informació que han de rebre i, en ocasions, tenen accés restringit a certs

aspectes. Els mitjans de comunicació defensen un esquema segons el qual la solució neoliberal no només és única, sinó que és la millor. La idea és fer-nos creure que estem en el millor món que ha existit mai, i encara que anem malament, probablement en altres països s'està pitjor i si apliquéssim una altra política, encara seria pitjor. Juguen un paper ideològic. Defenen una concepció de la societat i del món en la que hi creuen, ja que estan molt implicats en la nova economia. Aquests mitjans, abans, eren un quart poder i, per tant, podien

criticar el funcionament del poder des de l'exterior. En l'actualitat, és un nou poder, i segueixen sense voler acceptar la idea que són un poder i que, com a conseqüència, han de posar-se en causa d'ells mateixos. Fa un temps, els mitjans tenien tres objectius: per damunt de tot, informar, després educar, i finalment, distreure. Avui en dia, segueixen tenint-ne tres, però amb conceptes totalment diferents. En primer lloc, vigilen per saber el que el client o usuari compra, consumeix, llegeix, etc; perquè ho fa mitjançant Internet, i deixa petjades, que

els serviran per estudiar les seves necessitats i els seus gustos i a partir d'allà, vendre-li el que desitja. A continuació, volen anunciar, i quant més anunciïn, millor. I com a últim objectiu, es plantegen vendre (el mitjà ven coses directament). És una era de la informació on ja no hi ha contingut, ja no interessa; és més, es regala; no s'aprecia. La idea és vendre, instal·lar-nos en un món futurista amb la idea de que aquell món és millor que el precedent i, per tant, es juga amb la ideologia de dita societat. La estructura tant social com política del sistema capitalista

actual, desenvolupada amb èxit i causalment al llarg de vint-i-un segles, ha trobat en els mitjans de comunicació a forma més eficient per imposar una cultura on la ingnorància i el consum convisquin molt unidament. És un sistema de classes, on l'individu té la necessitat d'ascendir-hi o, quan arriben a dalt de tot, de mantenir el nivell. Això es coneix com la capacitat i el poder per obtenir la major quantitat de béns econòmics que ja es van convertir en símbols socialment aprovats. Els mitjans de comunicació són el recolzament de l'entreteniment

d'una planificada estructura de control que s'imposa a les grans masses per mitjà de la religió, la moral, l'art, el dret, la política, l'educació, la ciència i la filosofia. Els mitjans poden fer qualsevol cosa, des de convertir militars (també coneguts com a assassins militars) en defensors de la democràcia, fins a determinar el que hem de vestir, tenir, menjar o fer. La seva funció principal, dins del sistema polític, és actuar com a instruments de control, d'entrenament i ocultament mediàtic de la realitat que es viu en la major part del món, mitjançant

la transmissió de programes desinformatius i alienants, com les telenovel·les o els telenotícies, que tot i que pretenen ser totalment objectius, mai deixen de tenir acords prefixats amb els patrocinadors (empreses que estableixen quina informació hem de saber i quina no). Són també els mitjans de comunicació els qui ens porten a la confusió i menyspreen els mediadors socials, fins a afirmar que "tot serveix", quan és el precissament no s'ha d'aprendre ni tenir com a objectiu. La censura a la raó ha estat, és i seguirà sent realitzada pels qui

tenen el poder. No els interessa que això canviï, ja que la majoria dels privilegis estan sustentats per injustícies. Els mitjans són els actors principals de la dinàmica principal en l'actualitat, de la nostra societat. En realitat, volen més. No estan contents i volen transformar-se en l'aparell ideològic de la globalització. El comerç de la informació funciona de la següent manera: no venen informació a la gent, sinó que venen gent als anunciants. Necessiten que la gent siguin el major número possible. La informació que

donen ha de ser molt fàcil, molt sencilla, molt digerible, molt sensacionalista, molt espectacular per tal que més gent la pugui consumir. Alhora, com més espectacular i sensacional sigui, més gent estarà interessada en ella. Quan hi ha molt gènt dependent d'una informació, s'han de crear obstacles entre la informació i la gent. La informació es regala (diaris gratuïts). Tot i això, la premsa gratuïta no podrà oferir informació de qualitat. Existeix una insurrecció mediàtica, és a dir, una part important de la societat no accepta la versió oficial i,

alertant-se a ella mateixa, proposa buscar la veritat d'una altra manera i de trobar-la i a més a més això afetarà negativament contra un equip polític que ha intentat imposar una versió que no es correpon amb la realitat.

Els mitjans de comunicació estan lligats al poder o a interessos econòmics molt lligats al poder i no tenen suficient distància crítica. En funció de l'amo al qui pertanyen els mitjans, defenen uns valors i idees, o uns altres. Actualment, hi ha els grans grups mediàtics, que han aprofitat la revolució digital.

La comunicació pot ser premsa escrita, ràdio, televisió; funcionant amb la mateixa tecnologia; la tecnologia digital. Avui en dia, les grans indústries són les de la informació i la comunicació.

Els aparells mediàtics han passat a ser el segon poder, perquè amb la globalització, s'ha mogut la jerarquia de poders. Per tant, es podria afirmar que el gran consorci, els mitjans i la publicitat són els amos de les nostres vides.

7. Com hi influeixen les noves tecnologies?

Les noves tecnologies han facilitat molt aquest tema de la “desinformació”, especialment amb l’abismal aparició d’Internet, un mitjà de comunicació que permet a qualsevol persona penjar qualsevol tipus d’informació, a l’abast de gairebé tota la població. Això ha provocat que no tothom llegeixi el que és cert, i que cadascú expressi les mentides que vulgui, o certes alteracions en informació verídica, i que d’altres les llegeixin i se les creguin. A més, la funció de l’aparell publicitari en la premsa, la ràdio, la televisió i

el cine és actuar com una droga que influeix sobre el comportament social.

8. Com es manipula la informació?

La manipulació és manipulada en tot moment, i molt sovint de manera inconscient. És per això que, primer de tot, cal començar diferenciant entre manipulació conscient i manipulació inconscient. La manipulació inconscient és aquella que altera la informació, sense que se n’adoni l’informador. Aquest és el cas més greu, ja que és donat per l’associació d’idees per proximitat. L’inconscient col·labora en relacionar idees amb la informació obtinguda, de manera que aquestes idees s’afegeixen al concepte principal, i aquest és modificat. Després també hi ha

la manipulació conscient, que és la base d'aquesta recerca, i que s'anirà analitzant pas a pas.

Segons Tinent Coronel ®

Timothy L. Thomas, hi ha tres tipus de manipulació:

- **Informacional:** s'associen amb el canvi deliberat del contingut de la informació divulgada al receptor de la mateixa. Els mètodes emprats per aconseguir-ho inclouen: presentar una mentida o tergiversació deliberada amb l'objectiu de desinformar, o divulgar informació neutral, de tal manera que el públic s'inclini cap a una conclusió particular. Això inclou

donar una explicació parcial o subjectiva d'un tema que es discuteix; ocultar informació important o disminució de la seva disseminació; reduir informació (minimitzar la informació difosa sobre un tema que pot ser judicial per al manipulador i, al mateix temps, ressaltar amb luxe de detalls una altra informació que el beneficiï); tallar informació (presentar-la en forma fragmentada en benefici al manipulador); presentar rumors com si fossin fets comprovats, especialment aquells rumors que semblen ser indiscutibles; reduir el gran en el que la informació es

considera crítica, sobrecarregant al receptor amb detalls (incloure una mesura d'autocrítica en informes sobre certs temes, amb la fi de donar la impressió d'objectivitat); comunicar informació que es pot atribuir a una font neutral, en la qual confia el receptor; divulgar informació suposadament confidencial que en realitat no ho és (fingir o comunicar informació provinent de "fonts fiables"); recórrer a mentides per influir en la opinió del receptor.

- **Psicològica:** serveixen per treure avantatges de les debilitats de caràcter o bé per

fer que un individu no perdi el control. El receptor influït per aquestes condicions pot cometre errors que afavoreixin al manipulador. Això inclou citar autoritat les opinions de les quals respecte a un assumpte poden no ser convalidades; fer juraments i promeses que posteriorment poden no ser complides; crear un ambient de confiança tot i el fet que el manipulador gairebé no conegui al receptor; dissimular una unitat de pensament i comunitat de valors espirituals i interessos; desacreditar les demes influències que poguessin afectar al receptor i interferir en

els objectius del manipulador; oferir pèssams i recolzament al receptor sota, circumstàncies que, amb el temps, poden beneficiar al manipulador. Per exemple, es pot usar la vanitat i l'arrogància d'un receptor com a avantatge propi, mitjançant l'ús dret de respecte, incloent l'aliat d'un en una conversa contra un altre.

- Tècnica: és en la que es concentren principalment. S'utilitzen en els nivells més alts i s'orienten cap a ordinadors, que contitueixen la corda de salvament de la era de la informació.

9. Qui està darrere d'aquesta manipulació?

Tots aquells que tenen un mínim de poder, dins de la societat, encara que en el fons, podria estar-hi qualsevol. Cal destacar informadors i publicistes.

10. Per què es manipula la informació?

Per amagar certes veritats als ciutadans, per motius que només els qui la manipulen coneixen, i que són específics en cada cas; com per exemple, amagar actes o fets polítics.

11. Qui en són les víctimes?

La societat en general està sent objecte d'aquesta manipulació. Es tracta d'una manipulació de la qual sovint la societat no se n'adona o simplement fa veure que no se n'adona. De tota manera, tots aquells qui tenen accés a qualsevol mitjà de comunicació, com aquells als qui els expliquen el que els ha arribat en són les víctimes. De tota manera, els nens són l'objectiu dels mitjans i del mercat de consum, que aprofiten la incapacitat i impossibilitat dels seus pares per orientar-los culturalment, i els propaguen una ideologia

de classe, conduint-los cap al consum de produccions estrangeres de televisió i altres formes de transculturació.

Com deia Pink Floyd, “mestre, deixi pensar els seus alumnes”.

11.1. De quina manera els afecta?
“Entre les víctimes innocents d'activitat de manipulació es poden incloure aquells responsables de la presa de decisions al voltant del món, que es deixen persuadir pels reportatges de premsa la influència dels quals, en l'opinió pública, provoca el clamor perquè es realitzi alguna acció, la qual ha estat facilitada

per la tecnologia de l'era de la informació.” (Tinent Coronel ® Timothy L. Thomas)

11.2. En són conscients?

“Una població enganyada en el passat per fotografies modificades, pot ser fàcilment embaucada per imatges falses però ben presentades, especialment si l'ús d'hol·logrames arriba a constituir una de les eines de les unitats d'operació psicològiques.

D'aquí que avui en dia sigui el moment oportú per reconsiderar com s'ha d'entendre la manipulació, com aquestes operacions

poden ser descobertes i controlades i per què aquells encarregats de prendre decisions i les seves societats han de dedicar-hi la seva atenció i recursos.

L'observador discriminant ha de poder distingir entre una manipulació deliberada i un esforç per persuadir o influir les seves emocions o la seva lògica.” (Tinent Coronel ® Timothy L. Thomas)

11.3. Com actuen davant el problema?

Es pot afirmar que els mitjans no tenen tanta influència com de vegades pensem. Cada

vegada hi ha més desconfiança en els mitjans. Això no està funcionant, i per tant, part de la societat no se'ls acaba de creure.

12. Quines conseqüències comporta?

Es disposa de molta informació, però està contaminada amb moltes mentires, molts silencis i coses ocultades. És una informació que ens està desinformant i no ens ajuda a entendre el que succeeix. I no només no ajuda, sinó que, a més, enganya. És per això que la societat reclama una informació orgànica; sense mentides, sense enganys, que digui la veritat. La qualitat de la informació depèn de la qualitat de la democràcia, i això és molt important i és per això que té tan preocupada a la societat.

Hi ha una sobreabundància de la informació i, tot i això, es constata que la informació no funciona. Es disposa d'una maquinària molt sofisticada, d'una varietat molt gran, encara que en realitat, els mitjans no estan complint. No hi ha premsa lliure sense audàcia crítica. “En aquests temps d'impostura universal, dir la veritat és un acte revolucionari.” (George Orwell)

13. Quins beneficis hi ha?

La desinformació és planejada, especialment, pel control massiu de la societat. Els individus i les organitzacions que les provoquen aconsegueixen tècniques i procediments operacionals d'una organització per tal de promoure les seves pròpies operacions d'una organització, amb la fi de promoure les seves pròpies operacions.

14. Quins inconvenients hi ha?

La societat en general viu enganyada.

Un altre gran problema està en els mitjans de comunicació, a causa de la competència informativa que existeix sovint per les presses de publicar fets en el menor temps possible, pel sol fet d'informar abans que la resta. Això és perjudicial, ja que implica menys investigació del que succeeix, i per tant, un desconeixement que condueix a la manipulació dels successos per obtenir conclusions ràpides. Cada vegada resulta més complicat accedir a una informació certa. Els periodistes

han de garantir, mitjançant protocols de verificació molt precisos, la fiabilitat de la notícia; però se n'obliden a vegades i contribueixen a l'actual mal estat de la informació.

15. De quina manera podria solucionar-se?

Poden solucionar-ho els mitjans de comunicació, i és d'aquí d'on sorgeix el concepte de quart poder, entent-lo com els propis mitjans de comunicació.

15.1. És factible?

Si els mitjans realment actuessin com el poder que volen ser, sí, propis mitjans de comunicació.

15.2. És una solució a llarg / curt termini?

És un procés amb una visió positiva d'aquí molt de temps. Abans de començar a solucionar-ho s'ha de fer reaccionar

16. Exemples de manipulació de la informació

els mitjans i fer-los rectificar la manera en què informen; exposar-los perquè no poden seguir així i, el que és més important, convèncer-los.

16.1. Telenotícies
A l'atzar, s'han analitzat cinc informatius, del mateix dia, a la mateixa hora (en horari nocturn), de l'any 2004. S'han triat els canals televisius que emetien a nivell nacional, és a dir, TV1, TV2, Tele5, Antena3 i Cuatro.

En primer lloc, TV1, es mostra sèrio i objectiu. Parla d'accidents, dels Prínceps, d'un llampec que ha caigut, d'una reunió política amb Batasuna, de Rajoy i Zapatero, de la remodelació de la Generalitat promoguda per Maragall i del preu del petroli.

TV2 és més informal, encara que no deixa de ser sèrio. És molt més subjectiu i molt més humà. Parla dels conflictes armats, del trànsit il·legal d'òrgans, de la fibrotomia, de l'Antàrtida i de música.

Tele5 segueix sent subjectiu, amb propaganda i un estil una mica més "rosa". Parla d'un accident, d'ETA, de bandes juvenils, dels bitllets de 500€, de les eleccions a Itàlia, de la Rocío Jurado i d'un pederasta xilè.

Antena3 és encara més rosa, però igualment polític. És més objectiu. Parla del relleu

a Marbella, d'un accident, dels Prínceps i de la reunió política amb Batasuna.

Cuatro, el més diferent de tots, té un aire molt més subjectiu, molt personal, irònic i publicitari. Parla del Partit Popular, de Otegi i ETA, de l'amenaça del creixement del preu del petroli, de Marbella i de la contaminació a Espanya. Per tant, de manera molt resumida, es podrien aplicar els següents conceptes, a diferència de la resta, als diferents canals analitzats:

TV1: encarcerat, tecnològic, sobri, nacional

TV2: informal, humana, internacional, alternativa, careta d'imatges

Tele5: sensacionalista, marquen marca

Antena3: rosa, subjectiu

Cuatro: publicitari, irònic

16.2. Entrevista a Fidel Castro
"Fidel Castro e Ignacio Ramonet dialogan sobre la premsa en Cuba
Ignacio Ramonet
Rebelión

Usted me mostró la impresionante documentación que lee y consulta cada mañana para seguir de cerca los acontecimi-

entos del mundo; decenas de cables y de artículos traducidos de la prensa internacional. Y a este respecto quisiera que hablásemos de la información en Cuba. La impresión que se tiene es que, aunque hay excelentes periodistas, hay muy poca información crítica sobre lo que pasa en Cuba. ¿Cuál es su opinión sobre esto?

Fidel- Mire, sinceramente, nuestros órganos de prensa no están en manos de los enemigos de la Revolución, ni en manos de agentes de los Estados Unidos. Están en manos de revolucionarios.

Nuestra prensa es revolucionaria, nuestros periodistas, en la radio, en la televisión, son revolucionarios. Nosotros tenemos muchos periódicos, cada organización tiene su órgano de prensa: los trabajadores, la Juventud, el Partido, los campesinos, las Fuerzas Armadas. Hay decenas de periódicos, y todos son revolucionarios.

La impresión que se tiene al leerlos, o al escuchar la radio o ver el noticiero de televisión, es que todo va bien, que sólo se consiguen éxitos, victorias, que no hay problemas, que nadie está descontento. Es un poco extraño

porque imagino que en el propio seno del Partido debe haber debates, y discrepancias y discusiones con mayor fuerza crítica. Mire, aquí ha habido durante bastante tiempo la tendencia a suponer que los señalamientos críticos, la denuncia de las cosas mal hechas, hacían el juego al enemigo, ayudaban al enemigo y a la contrarrevolución. Hay temor de informar sobre algo, porque se piensa que puede ser útil al enemigo. Y nosotros hemos descubierto que en la lucha contra los hechos negativos es muy importante el trabajo de los órganos de prensa. Y hemos

estimulado el espíritu crítico. Llegamos a la convicción de que es necesario desarrollar mucho más el espíritu crítico. Y yo he estimulado al máximo ese espíritu crítico porque es un factor fundamental para perfeccionar nuestro sistema.

Claro, sabemos que hay inconvenientes, pero queremos una crítica responsable. Y a pesar de las posibles consecuencias, todo es mejor que la ausencia de críticas.

¿Ese deseo de crítica responsable podría ir hasta la autorización de la libertad de prensa que muchos reclaman?

Si usted llama libertad de prensa al derecho de la contrarrevolución y de los enemigos de Cuba a hablar y a escribir libremente contra el socialismo y contra la Revolución, yo le diría que no estamos a favor de esa “libertad”. Mientras Cuba sea un país bloqueado por el imperio, atacado en permanencia, víctima de leyes inicuas como la Helms-Burton o la Ley de Ajuste Cubano, un país amenazado por el propio presidente de los EEUU, nosotros no podemos dar esa “libertad” a los aliados de nuestros enemigos cuyo objetivo es luchar contra la razón de ser del socialismo.

¿Unos medios libres serían considerados incompatibles con la Revolución?

En esos medios “libres”, ¿quién habla? ¿De qué se habla? ¿Quién escribe? Se habla lo que quieren los dueños de los periódicos o de las televisiones. Y escribe quien ellos deciden. Usted lo sabe bien. Se habla de “libertad de expresión”, pero en realidad lo que se defiende fundamentalmente es el derecho de propiedad privada de los medios de divulgación masiva. Aquí, en Cuba, se lo digo con franqueza, no existe la propiedad privada sobre los medios de divulgación

masiva. Pero las distintas organizaciones de masas disponen de sus propios medios: los estudiantes tienen el suyo, los obreros, los sindicatos, los campesinos, hasta los militares. Todo el mundo tiene su órgano de información, y créame que publican con mucha libertad lo que creen conveniente publicar.

En vez de cuestionar nuestros modos, que son el resultado, la consecuencia de más de cuarenta años de resistencia contra nuestro poderoso vecino, valdría la pena preguntarles a nuestros ciudadanos si se sienten o no se sienten libres.

Hay periódicos extranjeros que también están censurados y no se difunden en Cuba.

Mire, aquí se difunden muchos periódicos extranjeros, norteamericanos y europeos. Periódicos importantes, serios.

Nosotros en eso somos más tolerantes de lo que se dice. Se encuentran en muchos puntos de venta y se pueden comprar con divisas. Los turistas los compran y todo cubano que dispone de divisas los puede comprar y difundir. Eso no es un delito. Nadie le tiene miedo aquí a lo que puedan decir contra la Revolución

esos periódicos, o los canales de información como CNN que mucha gente capta sin problemas.

Pero no podemos gastar nuestros recursos -porque tenemos otras prioridades que son la energía, la alimentación, la salud- en importar esa prensa extranjera. Ese tipo de importación no es en absoluto una prioridad para nosotros. Y puede ocurrir que se limite la circulación de tal o cual publicación porque está haciendo sistemáticamente campañas contra nosotros, contrarrevolucionarias. Está difundiendo

calumnias, mentiras y falsedades, está tratando de dividir, de crear enfrentamientos. Eso no lo toleramos.

¿Por qué vamos a aceptar que circule aquí un periódico contrarrevolucionario?

Porque, mire, ellos, que tanto hablan de libertad de prensa, cuando algunas de las cosas que denuncia Cuba no conviene que se sepan, tampoco las publican. Porque usted sabe que cada órgano se debe a una línea, y las líneas las trazan los que controlan, los que son propietarios de esos medios, unos con más libertad, otros

con menos; aunque hay también, no se puede negar, mucha gente independiente.

¿Usted está satisfecho con el nivel crítico de la información aquí?

Bueno, no sé si usted ha podido seguir en detalle nuestros órganos de información, pero yo le digo que mi más importante fuente de información sobre lo que pasa en el país, mejor que los informes que me envían el Partido u otros órganos de Estado, la que más aprecio, es la de los periódicos. Me mantiene al día de cualquier cosa que ocurra. Y los leo todos al final del día.

Usted me habla de espíritu crítico, pero yo me pregunto: ¿dónde está el espíritu crítico en la prensa de tantos países que pretenden más democráticos que nosotros? ¿Dónde está el espíritu crítico de esos periodistas y de esos canales de televisión, en Estados Unidos, que han apoyado, como verdaderos voceros de propaganda, la guerra del presidente Bush contra Iraq?

La verdad, la ética, que deberían ser el primer derecho o atributo del ser humano, ocupan cada vez menos espacio. Los cables de prensa, los medios, la radio, la

televisión, los teléfonos celulares y las páginas de Internet descargan un torrente de noticias de todas partes a cada minuto. No es nada fácil para un ciudadano seguir el curso de los acontecimientos. Apenas si la inteligencia humana puede orientarse en ese vendaval de noticias.

Esos órganos de información que se pretenden libres y críticos pero que dependen de la publicidad y que nunca critican a sus anunciantes, yo digo: ¿Por qué se gastan tantos miles de millones de dólares en publicidad? ¿Cuánto se podría hacer

con mil millones de dólares de los que se despilfarran en publicidad?
Aquí usted tiene un país cuyo PIB (Producto Interno Bruto) no aparece el aporte de un centavo por publicidad, ni en los periódicos, ni en la televisión, ni en la radio, nosotros no tenemos ninguna publicidad comercial. ¿Qué papel han desempeñado esos medios de difusión masiva, desgraciadamente, en Estados Unidos y en muchos lugares del mundo?, y no los estoy atacando. Los que saben, como usted, el efecto que tienen en las mentes esos medios masivos,

pueden comprender que aquí esos medios son usados para educar, para enseñar, para crear valores. Y yo tengo la convicción total, por la experiencia vivida, de que los valores pueden ser sembrados en el alma de los hombres, en la inteligencia y en el corazón de los seres humanos. Nosotros no andamos con hipocresías de ninguna clase, hablando de la “libertad de la prensa” europea. Nosotros soñamos con otra libertad de prensa, en un país culto, en un país que posea una cultura general integral y pueda comunicarse con el mundo.

Porque quienes temen el pensamiento libre no educan a los pueblos, no le aportan, no trata de que adquieran el máximo de cultura, conocimientos históricos y políticos más variados, y aprecien las cosas por su valor en sí, y porque lo saquen de sus propias cabezas. Ahora, deben tener los elementos de juicio para poder sacar las cosas de su cabeza. Cuando surgieron, los medios masivos se apoderaron de las mentes y gobernaban no sólo a base de mentiras, sino de reflejos condicionados. No es lo mismo una mentira que

un reflejo condicionado. La mentira afecta el conocimiento; el reflejo condicionado afecta la capacidad de pensar. Y no es lo mismo estar desinformado que haber perdido la capacidad de pensar, porque ya te crearon reflejos: “Esto es malo, esto es malo; el socialismo es malo, el socialismo es malo”. Y todos los ignorantes, todos los analfabetos, todos los pobres, todos los explotados diciendo: “El socialismo es malo”. “El comunismo es malo.” No enseñan a leer y a escribir a las masas, gastan un millón de millones en publicidad

cada año para tomarle el pelo a la inmensa mayoría de la humanidad -que, además, paga las mentiras que se dicen-, convirtiendo al ser humano en persona que, al parecer, no tuviera ni siquiera capacidad de pensar, porque las hacen consumir jabón, que es el mismo jabón, con diez marcas diferentes, y tienen que engañarla, porque ese millón de millones no lo pagan las empresas, lo pagan aquellos que adquieren los productos en virtud de la publicidad. Gastan en crear reflejos condicionados, porque aquel compró Palmolive,

el otro Colgate, el otro jabón Candado, sencillamente porque se lo dijeron cien veces, se lo asociaron a una imagen bonita y le fueron sembrando, tallando el cerebro. Ellos que hablan tanto de “lavado de cerebro”, lo tallan, le dan una forma, le quitan al ser humano la capacidad de pensar. ¿Van a hablar de “libertad de expresión” en países que tienen un 20%, un 30% de analfabetos, un 80% entre analfabetos plenos y analfabetos funcionales? ¿Con qué criterio, con qué elementos incluso, opinan, y dónde opinan?

Si mucha gente culta e inteligente cuando quiere publicar un artículo no hay manera de que se lo publiquen, y lo ignoran, y lo aplastan, y lo desacreditan. Se han convertido esos grandes medios en instrumentos de manipulación.

Nosotros los poseemos, y partimos de la absoluta convicción de que usamos tales medios para educar, para desarrollar los conocimientos de las personas. Esos instrumentos desempeñan un papel en la Revolución, han creado conciencia, conceptos, valores, y no los hemos empleado

forzosamente bien. Sabemos, sin embargo, lo que pueden y conocemos lo que ha logrado la Revolución, entre otras cosas, porque dispone de los medios. Ahora, no vamos a crear la historia de que esos medios en Occidente están destinados a crear valores de solidaridad, sentimientos de hermandad, fraternidad, espíritu de justicia. Exponen los valores de un sistema que por naturaleza es egoísta; es, por naturaleza, individualista. Mientras más preparación tiene alguna persona puede comprender que los problemas de este mundo,

cada vez más complicados, no se resuelven si no se educa a la gente.

Aunque usted es hostil al culto de la personalidad, y lo ha denunciado a menudo, los medios en Cuba evocan con frecuencia su persona, ocupa usted un lugar importante en el contenido de los medios. ¿Eso le molesta?

Mire, le voy a decir lo siguiente: yo, contrariamente a lo que algunos piensan, no aparezco mucho en público. No tengo costumbre de salir en el noticiero de televisión cada día, y pueden pasar hasta quince días

sin que aparezca en los periódicos. Salgo cuando se trata de algún acto conmemorativo en el que tengo que hablar. O cuando llega a Cuba algún visitante, un Jefe de Estado. O cuando ocurre algún acontecimiento extraordinario, como un ciclón devastador, por ejemplo. Le aseguro que no me agrada mucho estar saliendo en los diarios, en la televisión o en la radio. Aquí no se le rinde culto a la noticia sobre el Jefe de Estado, nada de eso. Se escribe de manera bastante natural. Yo diría que los medios hablan de mí con respeto, pero con famili-

aridad. Nadie me ve como una figura encaramada en el Olimpo. Mucha gente me ve como un vecino, conversan contigo. Por naturaleza, soy hostil a todo lo que pueda parecer un culto a la persona, y usted puede constatar, ya se lo he dicho, que en este país no hay una sola escuela, fábrica, hospital o edificio que lleve mi nombre. Ni hay estatuas, ni prácticamente retratos míos. Aquí no hacemos retratos oficiales. Es posible que, en alguna oficina, alguien haya puesto una foto mía, pero es una iniciativa personal y en ningún caso esa foto es un retrato

oficial. Aquí ningún organismo del Estado gasta dinero y pierde tiempo realizando y repartiendo fotos oficiales mías o de cualquier dirigente. Eso, en nuestro país, no existe. Yo ando en constante guerra con los responsables de los medios para no aparecer en la prensa o en los noticiarios. Usted observará que uno de los líderes del mundo que menos sale en los medios de su país, soy yo. No me gusta aparecer en los medios. Ni me gusta que me pongan títulos y cargos, que sí “Presidente del Consejo de Estado y de Ministros” o “Primer Secretario

del Partido”. Tengo muchos conflictos con mi gente porque todo eso no me gusta. Porque, a mí, afortunadamente, la gente me llama Fidel. Y soy el primero en estimular el espíritu crítico. Los que me conocen y conocen mis discursos y mis ideas, saben que soy muy crítico, muy autocrítico con eso, y que he combatido con intransigencia toda manifestación del culto a la personalidad o del endiosamiento. Los medios de comunicación masiva, en manos del Estado, han servido muchas veces para difundir propaganda.

Nosotros queremos usar esos medios para elevar el nivel cultural general. Estamos creando para eso nuevos canales educativos. A través de ellos, el programa “Universidad para todos” imparte cursos de idiomas y otros muchos de variadas materias aparte de programas escolares. En 2003 inauguramos el tercer canal televisivo, que es para la educación, y en 2004 hemos lanzado el cuarto canal, también educativo. La televisión es una verdadera y no bien utilizada forma de transmitir masivamente conocimientos.

Usando los medios audiovisuales, usándolos exhaustivamente, entramos en la etapa de manifestación no para sembrar veneno o difundir propaganda, no para que otro piense por uno; porque si se usan incorrectamente determinados medios, le suprimen al ciudadano la opción de pensar, porque piensan por uno y le dicen qué color es el que tiene que usar, si la falda debe ser larga o corta, si la tela de moda es ésta o la otra. La publicidad sí es propaganda, porque envían el mensaje desde allá sobre lo que debemos usar, qué refresco tenemos que

tomar, vienen y nos dicen qué cerveza debemos tomar, o qué marca de whisky o de ron. Nadie quiere que sus hijos se entretengan o se recreen aprendiendo a consumir drogas, o viendo violencia y cosas absurdas, que envenenan la mente de ese niño. ¿Cree usted que los Estados, en el mundo en que hoy vivimos de las nuevas tecnologías, aún pueden controlar la información?

Cada vez menos. Hoy hay nuevas formas de transmitir y de recibir mensajes. Hay satélites que pueden bajar una señal, hay Internet que puede permitir

enviar un mensaje a cualquier rincón del mundo porque, realmente, en general, los que tienen Internet tienen también electricidad, teléfono y posibilidades de comunicarse.

Y no debemos subestimar a esas capas intelectuales, que en el mundo son decenas y decenas de millones, que no son necesariamente una clase explotadora y rica. Hay que ver, recuerde, por ejemplo, allá en Seattle; recuerde Québec, recuerde Génova, Florencia, Porto Alegre.; recuerde las movilizaciones contra la globalización neoliberal ya en cualquier parte

del mundo, han sido organizadas a través de Internet, por personas que tienen cultura y tienen conocimientos. Y hay muchas cosas que amenazan hoy la vida del planeta, aparte de las guerras, los cambios de clima, la destrucción de la capa de ozono, el calentamiento de la atmósfera, el envenenamiento de la atmósfera, de los ríos y de los mares, que amenaza la vida de todo el planeta y contra eso todos los pueblos del mundo se movilizan y tienen una causa común con los latinoamericanos, los norteamericanos y los europeos.

Hay medios de comunicarse con el mundo que nos hacen menos víctimas o dependientes de los grandes medios de difusión masiva, privados o del Estado, porque hoy; teniendo Internet en el mundo, todos los que tienen una aspiración, un objetivo, harán causa común, sean de países subdesarrollados o ricos. También esa red se puede utilizar con las peores intenciones, como al parecer lo hicieron los autores de los atentados del 11 de septiembre. Tomado del libro “Fidel Castro. Biografía a dos voces”. Editorial Debate”

Aquesta és una entrevista que va fer Ignacio Ramonet a Fidel Castro on, d’acord amb la imatge exterior que es té de Cuba, s’aprecia una gran manipulació, especialment en el punt que Fidel accepta que la manipula i n’exposa les que, segons ell, en són les raons.

16.3. Anuncis plagiat de vídeos de YouTube
El blog <http://blogs.ccrtvi.com/vidadigital> conté un post del 27 de març de 2008 sota el nom “La publicitat copia Internet (i)” (hi ha pendent una segona part, no publicada per motius tècnics).

En aquesta actualització es parla d’anuncis reals emesos per televisió, que per realitzar-los, han manipulat vídeos (no deixen de ser informació) extrets de YouTube, en alguns casos, copiant-los gairebé al 100%. En aquest cas, només hi ha dos exemples, però en la següent actualització n’hi haurà més.

16.4. Llibre: “Algo supuestamente divertido que nunca volveré a hacer” de David Foster Wallace
Mitjançant la ironia, Wallace narra el que li succeeix dins d’un creuer. Ho analitza tot:

els passatgers, la tripulació, la decoració, etc. Cada mínim detall és de gran interès per ell. Cada cas està explicat amb gran quantiat d'informació.

Un creuer no té res a veure amb el que Wallace comenta en el seu llibre. Si confia realment en què les seves paraules són certes, és perquè ell mateix s'ha buscat que la seva diversió al creuer sigui tan negativa i nul·la. És un llibre capaç de convèncer, fins i tot, al qui ja han realitzat un creuer, de que no val la pena fer-ne cap, i que són un total avorriment. El que diu només és cert si un

està disposat a que així sigui, i a marginar-se de la societat dins del vaixell.

No és un llibre digne de ser publicat. En algunes coses té raó; realment la decoració d'aquests llocs és espantosa. Els fotògrafs agobien massa, la tripulació acaba resultant empalagosa, però la diversió a bord, realment, és excepcional. És com viure en un petit món on cadascú té el que li ve de gust. Obviament, algú que realitza un creuer pot opinar com Wallace després d'haver estat com a mínim un mes en el creuer, però si només hi ha estat una

setmana, no pot acabar així. Wallace no pot treure la il·lusió a la gent que mai ha realitzat un creuer i que no sap el què és, però que es deixen influenciar per tot el que escolten i llegeixen. Pot considerar-se un acte de manipulació, ja que tot està narrat com una història certa i no com una novel·la que simplement es llegeix i després queda a la prestatgeria. Tot el contrari; fa que el lector cregui fermement en el que diu, tot i no sent cert.

16.5. Exemple personal exercici de video de YouTube realitzat

En una de les parts en què queda dividida l'assignatura d'IPFE (Iniciació al Projecte Final d'Estudis), es realitzen exercicis en 3 hores cadascun, que equivalen a les hores setmanals que es dediquen a aquesta assignatura. Un d'aquests exercicis, era realitzar un vídeo, partint d'un concepte donat, i penjar-lo a YouTube. Un 20% de la nota ha de pertànyer a l'audiència que aquest tingui. Vaig veure que era el moment de demostrar que qualsevol (jo mateixa) pot manipular la informació. A partir d'aquell moment vaig tenir dos tipus

d'audiència: la que havia generat arrel d'emails i de visitants habituals del site, però també la que jo mateixa creava, gràcies a un grabador del moviment del ratolí, on activava l'opció de repetició, de manera que la pàgina web on hi havia el video, s'anava actualitzant cada minut (aproximadament). Aquestes visites les comptabilitzava a part, i vaig explicar el cas a dos professors de l'assignatura, per tal de no fer trampes. El total de visites que vaig generar va ser de 5.500 visites exactes, ja que cada que cop activava l'acció li deia el nombre de cops que volia

que es repetís. Alguns companys de l'assignatura, estranyats, van preguntar-me què feia, jo simplement deia que havia creat un gran desplegament de mails. Així doncs, tothom qui ha visitat el nombre de visites ha estat víctima d'una manipulació de la informació. Amb això vull demostrar que qualsevol pot manipular o ser manipulat amb una gran facilitat, i en aspectes tan simples com aquests. En el fons, s'actua d'igual manera que quan es vol manipular a gran escala.

Conclusions

1. De la informació recopilada

Els mitjans no funcionen. S'ha creat un sistema de desconfiança generalitzada, de crisis de credibilitat, i tenim cada vegada més consciència de que ens trobem en una situació que pot qualificar-se d'inseguretat informacional.

La idea és de que la societat primer desconfien dels mitjans i després estan disposats a mobilitzar-se si constaten que són enganyats.

La idea de temps real ha destruït el període necessari per l'elaboració de la notícia i, per tant, ha creat tota una urgència en la seva elaboració que, en la majoria dels casos, es resumeix

en transmetre i no a seguir una cultura periodística a l'hora d'elaborar la informació.

El mal funcionament dels mitjans indica que quelcom no funciona a la democràcia. Una informació millor és possible i entre tots ho podem aconseguir.

2. Què vull fer com a projecte final?

El projecte de disseny a desenvolupar serà una peça o un conjunt de peces de disseny gràfic que, en certa manera, defensaran la bona informació, juntament amb la no manipulació de la informació, d'una manera clara, on el receptor podrà ser pràcticament qualsevol (dins de la nostra societat), que tindrà un ampli desplegament publicitari tant a nivell digital com real per tal de fer reaccionar les persones sobre com són manipulades o de com manipulen (en el cas dels qui ho fan).

Ha d'anar adreçat a diverses persones (potser no cal una peça per tots sinó que es poden crear diverses peces en funció de les edats a les que es vol destinar).

No s'intenta canviar la manera d'informar, però sí contribuir a iniciar un procés de canvi.

En principi seria una mena de campanya publicitària aplicada a diversos suports, molt directa, sincera i que captés l'atenció de l'espectador; que no fos una cosa més a la societat, sinó que realment el faci pensar i reflexionar sobre el què està passant en aquest aspecte. Intentar aconseguir que l'espectador

s'identifiqui i deixi col·laborar en una bona causa, la d'aconseguir informació real, en les mateixes condicions que ara ens desinformen.

Bibliografía

Chomsky, N. i Ramonet, I.;
Cómo nos venden la moto,
traducció Soler, J. i Méndez,
M., 1a. edició, 18a. reimpressió,
Barcelona, Editorial Icària, 1995

Infoamérica: “Ignacio
Ramonet”, a <http://www.infoamerica.org/teoria/ramonet1.htm>,
2 de febrer de 2008

Central de los Trabajadores
Argentinos: “Ignacio Ramonet:
‘Hoy los medios de comuni-
cación constituyen un poder’”,
a http://www.lahaine.org/internacional/ramonet_mediospoder.htm, 2 de febrer de 2008

Repiso Moyano, J.: “Manipu-
lación en los medios de comuni-
cación”, a <http://www.rebelion.org/medios/031015repiso.htm>, 2
de febrer de 2008

Catalán Lerma, M.: “Ideología
y medios de comunicación”,
a <http://www.rebelion.org/medios/040604mc.htm>, 2 de
febrer de 2008

Ramonet, I.: “Los medios son el
aparato ideológico de la globali-
zación”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=57283>, 5 de
febrer de 2008

Ramonet, I.: “Amenazas a
la información”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=44601>, 5 de febrer de
2008

Ramonet, I.: “Fidel Castro
e Ignacio Ramonet dialogan
sobre la prensa en Cuba”, a
<http://www.rebelion.org/noticia.php?id=32838>, 5 de febrer de
2008

Ramonet, I.: “Hollywood y
política”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=27961>, 5 de
febrer de 2008

Ramonet, I.: “Democracias a medida”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=27791>, 5 de febrer de 2008

Ramonet, I.: “¿Qué España?”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=27074>, 5 de febrer de 2008

Ramonet, I.: “Una manipulación”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=26067>, 5 de febrer de 2008

Ramonet, I.: “ Como serà 2006”, a <http://www.rebelion.org/noticia.php?id=25338>, 5 de febrer de 2008

UOC: “Artnodes. Revista d’art, ciència i tecnologia”, a <http://www.uoc.edu/artnodes/6/cat/numeros.html>, 13 de febrer de 2008

Fundació Telefónica: “Publicaciones”, a <http://www.fundacion.telefonica.com/forum/publicaciones.html#>, 13 de febrer de 2008

Psicofxp: “La manipulación de los medios de información”, a <http://www.psicofxp.com/forums/politica-economia-sociologia.146/177203-la-manipulacion-de-los-medios-informacion.html>, 25 de febrer de 2008

Psicofxp: “La manipulación de los medios”, a <http://www.psicofxp.com/forums/discusiones-generales.13/374816-la-manipulacion-de-los-medios.html>, 25 de febrer de 2008

Psicofxp: “ Quiénes somos y el por qué de la manipulación”, a <http://www.psicofxp.com/forums/politica-economia-sociologia.146/177203-la-manipulacion-de-los-medios-informacion.html>, 25 de febrer de 2008

Flores, C.: “Manipulación de la era de la información”, a <http://www.monografias.com/trabajos25/manipulacion/manipulacion.shtml>, 27 de març de 2008

Annexos

1. Ignacio Ramonet (Wikipèdia)

Ignacio Ramonet va néixer a Redondela (Pontevedra, Galícia) el 5 de maig de 1943. És un intel·lectual espanyol resident a França i doctorat en Semiologia i Història de la cultura per l'École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) de París. També és catedràtic de Teoria de la Comunicació a la Universitat Denis-Diderot (París). És un especialista en geopolítica i estratègia internacional i consultor de la ONU, actualment imparteix classes a la Sorbona de París. Des de 1999 dirigeix la publicació

mensual Le Monde Diplomatique i la bimensual Manière de voir. És el cofundador de la ONG Media Watch Global de la qual n'és el president. Un editorial escrit a Le Monde Diplomatique durant 1997 va donar lloc a la creació d'ATTAC, que es va dedicar originalment a la defensa de la tasa Tobin. En l'actualitat, es dedica a la defensa d'una gran varietat de causes de l'esquerra política i Ignacio Ramonet n'és el President d'Honor. Posteriorment, també es va convertir

en un dels promotors del Fòrum Social Mundial de Porto Alegre.

2. DVD dels noticiaris utilitzats d'exemple

3. CD dels anuncis que parla el blog de l'exemple